

Vilma-házi Hírmondó

Megjelenik negyedévente

300 Ft.

Nagyon sok új momentum merült föl a II. Világháború somogyzobi történéseihez, így most megint a németeknél tartunk. Az érthetőség miatt a háború történetét, abban Magyarország szerepét is vázlatosan említeni kell, mert így válnak érthetővé a szobiak emlékezése és az itteni háborús történések.

A II. Világháború rövid magyarországi áttekintése és a szobiak emlékezései

1938. november 2-án az 1. bécsi döntés értelmében Felvidéket Magyarországhoz visszacsatolták. Ekkor a kormányzó Horthy Miklós, a miniszterelnök Teleki Pál volt. „*Darvason már a háború előtt is voltak németek, 38, 39 táján. Két parancsnok mindig itt volt.*” Darvason német katonák pihentek, de valószínű, hogy a védelmi Margit-vonalat már akkor kezdték építeni. 1940-ben a 2. bécsi döntés alapján visszacsatolták Észak-Erdélyt és a Székelyföldet, a magyar csapatok bevonultak Erdélybe. Talán már ekkor kezdték a lovakat „besorozni”. „*A baráti erdőhöz kellett vinni a lovakat mindenkinek, kié megfelelt, azt ott fogták. Nekünk a két nagy, nehéz sárga lovunk megfelelt. Kifizették, de a pótlásukra nem került sor. A háború végén elinflálódott a kapott pénz.*” Mikor Teleki Pál látta, hogy a náci Németországtól való függetlenségünk tarthatatlan, 1941. április 3-án öngyilkos lett. Kassa bombázása után az új miniszterelnök, Bárdossy, bejelentette a hadiállapotot Oroszországgal. 1941. december 7-én Nagybritannia hadat üzent Magyarországnak, december 12-én Bárdossy hadat üzent az USA-nak. 1942 áprilisában 200 000 katona és 50 000 munkaszolgálatos ment a keleti frontra. Bárdossy, részben a dél-vidéki vérengzések miatt lemondhatja Horthy. Utóda, Kállay vezényelte az orosz frontra a 2. Magyar Hadsereget. (Somogyzobról Antalfi József, Bokor Ferenc, Farkas János, Horváth József, Jekisa János (hósi halott), Kis (Fajtám) József, Gergely Ferenc, Tóth József volt Don-



VILMA-HÁZ

kanyarnál, kiről tudunk.) A megmaradtakat vissza is hozták a tragikus esemény után a szövetségesek nyomására.) Belpolitikában Kállay a szélsőjobb és baloldal ellen is fellépett. Közben igyekezett a németeknek megfelelni, titkos tárgyalásokat folytatott a szövetségesekkel, „*A harcokban folyamatosan vonultunk vissza. Ezt úgy hívták, hogy taktikai visszavonulás. Körösmezőnél esett el Hosszú József, Bogdán Jóska is itt vesztette el az egyik lábát. A 10. Hadosztályt, melynek Pécsen volt a központja, a kiugrás utáni németek elleni harcra szánták Budapest védelmére. Kivontak bennünket a harcból, a Kárpátokból vagonban hozták le Softvadkertig, aztán majd busszal Gödöllőig.*”

A kiugrási kísérletről a németek tudomást szereztek, 1944 március 19-én megszállták Magyarországot,

követelésükre Sztójay Döme lett a miniszterelnök. Első intézkedései között kötelezővé tette a zsidóknak a sárga csillag használatát, megkezdődtek a deportálások. „*Még nem voltak itt a németek, még nem is volt itt a háború, mikor szólt az utcánk végén lakó szomszéd, hogy adjam ki árendába a hátsó kis szobát a felesége sógornőjének és a két gyerekének, mert nem maradhatnak Pesten. Zsolt és Márton volt a gyerekek neve. Aztán, mikor nem maradhattak itt sem, tovább mentek biztonságosabb helyre. Az asszony esett a zsidótörvény alá. Túl is élték.*”

Fölözlatta Sztójay a Független Kisgazda Pártot, a Magyar Parasztpártot és a Szociáldemokrata Pártot. Ha a kormány radikálisan jobbra húzott, fenyegetővé vált a náci és nyilas veszély, megszakadtak a szövetségesekkel a tárgyalások. Ilyenkor kezdék bombázni Magyarországot a Szövetségesek. Barcs, Dombóvár, Kaposvár, a hidak és a vasúti csomópontok voltak a célpontok. 1944. július 12-én a szövetségesek 620 bombázóval indulnak Magyarország ellen. „*Még talán nem is volt itt a háború, hallottuk a repülő morajlását, zúgását, az istállóba bújunk Kis Ilonkával, Kis Pista bácsival és a testvérevel, Évával, Vera nénye a két lánnyal, mikor jöttek a repülő. Mindig 6 vadászgép kísérte a bombázót. Aknákat dobtak le az istálló sarkára, Pálfi Pista bátyám cementvályújára. Még pályás volt a lányom, recsegett, ropogott, csattogott*”

T a r t a l o m

1. **II. Világháború a szobiak emlékezetében**
2. **Benne: Magyarország a II. Világháborúban**
A II. Világháború magyarországi rövid áttekintése
3. **Német megszállás, zsidó deportálás, cigány deportálás**
4. **Leventék, munkaszolgálatosok,**
5. **A front Somogyzobon, bombázások**
A bolgárok itt léte. A front Kaszóban, Darvason, Kanizsaberekben, Szomorún
- 6.

Honlapunk: www.vilmahaza.hu

A lapot kiadja: Vilma Háza Alapítvány, számlaszám: 67000045-19999434, adószám: 18775222-1-14.
Az újságban hirdetés feladható 100 Ft./hirdetés

A lap megvásárlásával támogatja a somogyzobi iskolába járó gyerekek Vilma-házában tartott kézműves foglalkozások anyagköltségét.

Terjeszti: Vilma-ház, Somogyzobi Általános Iskola, Nagyatád és Vidéke
Takarékszövetkezet Somogyzob.

minden, nagyon féltünk, remegtünk”

Hasonlókról számolnak be a pusztaiak is, Kaszón, Szomorún, Darvason. *„Nagyon kegyetlenek voltak az angolok, mindenre löttek, mi mozgott, emberre, állatra egyaránt.” „A repülő, ha megláttak valami mozgást lent, alacsonyra leszálltak, és géppuskákból löttek, így akarták tönkre tenni az országot” „Úgy legeltettünk az erdőszélen, ha meghallottuk a gépek hangját, már messziről hallani lehetett, a teheneket az erdőbe hajtottok. Soha sem állatot, sem embert nem találtak el” „A küvölgyi réten szénát gyűjtöttünk, mikor hallottuk, hogy jönnek, hasra feküdtünk.”*

Somogyoszob környékén két bomba esett le, az egyik a Bolhás és Szob határánál, a másik a Kakuszi dűlőnél.

„Mikor borsót szedtünk, jöttek ezek az angol repülőgépek. A Szabó Jóska apja egy gyerekkel ott szántott ökrökkel, mi meg a borsót szedtük, egész közel dobtak le egy légiaknát, a teheneket hátra vágta, a letett ruháinkat vastagon belepte a föld, mi az erdő szélén voltunk. Úgy megjedtem, hogy csak álltam, a többiek kiabáltak, hogy feküdjem hasra. Azt mondták, azért dobták le, mert terhes volt a súlya miatt. Akkor volt az akna helye, hogy egy hosszú szekér megfordulhatott volna benne.” „A bolhási határnál is dobtak le egyet, ahogy billent a gép, látni lehetett a bombát.” „Bomba esett a bolhási földhatárhoz is, elmentünk megnézni a krátert”

„A Kakuszi-dűlőnél aratás után, még a nyáron két bombát dobtak le a segesdi erdő közelében. Magda ángyomat egy repesz megsértette, az újját le kellett venni:” „A berekben szedtük a kukoricában a babot, még a németek idejében a segesdi vasútnál, jöttek az angol gépek bombázni.” „Mikor jöttek az angol bombázók, elsötétedett a az ég.” „Mentünk aratni a Kácsmonánál, ami kétféle ágazott, vágásnak mondták, a szentgyörgyi vasútnál, akkor dobták le, de akkora volt a nyomás.”

A környező országok már mind kiléptek, vagy átálltak. A Lakatos – kormány tárgyalásai a Szovjetunióval kudarcba fulladnak a határrevizió miatt. *„A román-kapitulációkor azonnal megfordítottak bennünket és kocsikkal vittek végig az országon, az osztrák határig meg sem álltunk.”*

1944. október 15-én Horthy Miklós kiáltványt intézett a rádióban az országhoz, mely előkészítetlen volt a kiugráshoz, s a többségében lévő nyilas vezérkar nem hajtotta ezt végre. Horthy 16-án visszavonta, és lemondott, az új kormányzó Szálassy lett. A „Nemzetvezető” azonnal elrendelte a totális mozgósítást, a deportálások felgyorsítását, 23-án megalakította a Számonkérés Széket, bevezette a nyilasterrort, megtoroltak minden háborúellenes megnyilvánulást. A szövetségesek nem a németek által megszállt

területnek, hanem csatlós államnak tekintenek bennünket.

„Pesten, a Károlyi Laktanyában voltunk, mikor október 15-én Horthy beszéde elhangzott. Szálassyra nem esküdtünk föl, éreztük, hogy vége a háborúnak.” „Jánosházára mentünk gyalog az egységünkkel, mikor hallottuk a sikertelen kiugrási kísérlet utáni Horthy Miklós 1944. október 15-ei beszédét. Mindenki tudta, hogy itt már mindennek vége.”

A németek védelmi vonala a Margit-vonal volt, melyet évekig alakítottak. *„A Margit -vonalat 2-3 évig is készítették, német tiszt volt a főnök, végig hosszát be voltak osztva a németek. Két tiszt végig itt volt a lövészárkknál. Bajom alatt állt a front. Leventének az életkorom miatt nem vihettek el, így kellett menni bunkert ásni. Máhomokon keresztül, a kövesúton felül. Az inkei részen meg tankcsapdákat ástunk.” „Kaszó és Senta között talán még mindig megvannak, pár évvel ezelőtt még megvoltak a rönkfákkal aláducolt bunkerek, egymás mellett háromsorban.” Futóárokkaival tele volt a Pitye tó előtti rét, ezeket a németek ásták, falusiakat nem vonták be. A hercegi épületnél is voltak komoly bunkerek, melyeket valószínű, hogy a herceg készítetett, a mai iskolánál. A malomnál szintén „Úgy emlékszem a Buzsáki papa készítette, ő ács volt. Komoly munka volt. Párhuzamosan gerendázták. Járnai lehetett benne, olyan magas volt. Hogy a levegőből ne lehessen látni, mindennel megszórták.” „A Keleti-közben három nagy bunker volt.”*



TURUL

I.-és II. világháborús emlékmű

A civilek vagy a meglévő pincéket használták, vagy ástak ideigleneseket. *„A mi pincénk rendes nagy pince volt, a lakáshoz tartozott, azért megerősítették vasúti talpfákkal.” Az idősebbek nem bújtak sehová. „Az öregmama akkor is csak tette a dolgát.” „Mikor jöttek a gépek, édesapám a krumliválogatást abba sem hagyta, föl sem nézett.” „Nekünk nem volt bunkerünk. A szomszédnak nem volt*

pajtája, a szénát póznákokon magasra rakta, az alá bújtunk, a gyerekeket bedugtam, én meg csak a fejemet, hogy ne féljenek.” „Mi szinte csak egy árkot ástunk. Apósom abba tette a kicsit, még egy bundát is ráterített.” „Nekünk egészen mély volt a bunkerünk. Alulra szalmát terítettünk, dűnyhát is dobtunk le, karókkal, ágakkal, szénával fedtük le.” „A pincét használtuk, megerősítettük gerendákkal, még egy dobkályhát is tettünk be. Volt mikor 11-en voltunk benne.” „Hiába volt hátul a kertben bunkerünk, nem értünk ki, olyan gyorsan jöttek a gépek.”

Ősszel, sáros időszakban jöttek be a németek a faluba. (Lásd előző sz.) *„Úgy emlékszem, gyerekfejjel azt gondoltam, hogy hajnal tájt kezdtük hallani a harcokcsik dübörgését”*

Ellepték a falut, és azonnal be is rendezkedtek. *„Egy parancsnok ment házról-házra, ide 5 ember, ide 3 ember, ide 10 ló. És nem volt apelláta sem a falusiak részéről, sem a katonák részéről.”*

A németek a támadást Ötvöskőnyi és Atád felől várták, így Somogyoszob északi és keleti részében ezert nem is voltak katonák. *„Mi a Keleti-köz végén laktunk. Kékpapírral sötétítettünk be, és a konyhában éltünk, aludtunk a háború végéig, mert a szobánk északra nézett. Én nem is emlékszem arra, hogy láttam volna katonát.”*

A tisztek és a főhadiszállás a védettebb helyeken voltak. Így érthető, hogy a tisztek miért nem a jobb minőségű, gazdagabb házakban laktak. Azt mondják, sok helyen volt főhadiszállás. Így Koronczéknál, a malomnál, a mai iskola helyén, a jegyzőségen, irodájuk volt a Szt.Imre utca végén is. Az akkori Krausz-kocsmába lovakat kötöttek be. *„Ott almoltak be a lovaknak a padlózott teremben.”* Senki nem emlékszik, hogy horogkeresztes zászló vagy nyilas zászló lett volna az akkori jegyzőség, ma az óvoda, épületén. *„Itt, hogy lett volna, nem emlékszem, de a segesdi hegyen, a legszélső pince falán, a pince a nagyapámé volt, arra horogkeresztet tettek a nyilasok. Éjjel ki volt világítva, messziről lehetett látni!”*

A németek közelségével, és Szállassy hatalomra jutásával megerősödtek a helyi nyilasok is, az új közigazgatást szolgálták. Az eddigiekhez képest új nevek merültek fel. M bácsi, K, K, H. A Kálmán utca elején volt az irodájuk. *„A régi ház volt még. Az egyik konyhában a nagymama, az igen öreg nagymama és én aludtunk. Minket kitoloncoltak, és oda költöztek be. A háború végén apámat is meggyanúsították, hogy nyilas volt, de ki mert volna abban az időben megtagadni tőlük ilyesmit.” „Fekete ruhákban jártak, karszalagjuk volt, féltünk tőlük.”*

A megszállással körülbelül egyidőben, de az biztos, hogy még szintén ősszel olasz hadifoglyokat „hajtottak” Szobra. *„Az a gyanúm, hogy ezek a németek, kik az olaszokat hozták, Olaszországból jöttek.” „Annyira gyengék voltak, hogy úgy dőltek be egy-egy cső kukoricáért a földekre.” „Megették a nyers*

tököt.” „Anyósom mesélte, hogy a káposztát vágta a mezőn, ezek ott jöttek el előtte, kérték a foglyok a káposztát, anyósom meg hajgálta nekik. A német meg azt mondta, hogy csak ne dobálja, mert őt is közéjük vetik” Személyesen senki nem látta, de sokan mondják, hogy az olaszok megették a macskákat. „Kergették a macskákat.” „Féltettük a kiscicáinkat.” A lovak ápolása és más efféle cselédmunka volt a dolguk. „Kegyetlenül bántak velük, piszkos munkát végeztettek velük.” „A lovakat ápolták, az istállóban aludtak.” „Egy selyem inggel tisztította a lovat, nagyanyám meg rászólt, hogy mit csinálsz, te! Nem magyar, olasz –így nyugtatta a német tiszt a mamámat” „Az öregmamának mondták mindig –mamuka adjál fehér (tejet)” „Egy fiatal német kiskatona ült az ereszünk alatt a padon, és egy szép kis bőröndben finom selyemzsebkendőket nézegetett, de nem adott egyet sem a haszontalan.” Egy-két hétig voltak itt, aztán bevagonírozták őket, és elvitték, nem tudni, hogy hová. „Kimentünk az állomásra, mikor vitték el őket.” „Mikor vagonírozták az olaszokat, kenyeret adtunk nekik az úton, nagyon köszönték”. Egy másik emlékező úgy tudja, hogy: „Vagonban, a 6. vágányon vesztegeltek.”

Ősszel szedték össze a zsidókat is. Róluk is vannak újonnan előkerült emlékek. „44. őszén Küvölgyben, az erdőben csemetéket ültettünk. A férfiak ásóztak, a lányok ültették a csemetét. Ott volt Taub Oszkár, Bohenszki Aladár, és Bohenszki Jóska is, rajtuk volt a sárga csillag. Nők nem voltak velük.” „Ezekkel az emberekkel senkinek semmi baja nem volt. Egyszer édesanyám küldött be tejfölt, túrót a Taubékhoz eladni, mondta, ha nem akarják megvenni, mondjam, hogy ki unokája vagyok. Nem akarták, de mikor mondtam, azt mondták, hogy miért nem ezzel kezdted. A nagymamám sokat dolgozott náluk.”

A Brém család, kiknek a Resti helyén volt a kocsmájuk, még 38-ban Somogyszobon éltek. „Édesanyám sokat mosott nekik. Nászajándékot is kapott tőlük, még mindig megvan belőle két darab.” Mikor hagyták el Somogyszobot, nem tudni. A holokauszt hivatalos listáján, mint áldozat, nem szerepel a családból senki Somogyszobnál.

Bohenszky Magdáról mondták: „Én úgy tudom, hogy a Dusi katolizált, és egy hízzett oltárterítőt ajándékozott a templomnak.” Az előző számunkban még úgy emlékeztek, hogy Taub József mintha túlélte volna. „Azt hallottam, hogy a nyomorék Taub József még Magyarország területén meghalt. Nem tudott uralkodni magán, mindenfelét mondott, és lelőtték még itthon a magyarok.” Emlékeznek arra is, hogy „A gettóban a katolikus utcából az öreg Hauszner bácsi volt a Barakonyinéval bezárva.” „Barakonyiné minden nap látogatták a lányai és a férje. Azt is elintézték, hogy rádiót vihessenek be és altatót. Nem tudott aludni. Azt beszélték, azokat szedte össze, avval lett öngyilkos.”

A zsidó vagyont birtokolni, rejtegetni szigorúan tilos volt, súlyos megtorlás járt érte, ha titoldott, de voltak olyanok is, kik meg merték tenni. „Benkéék rejtegették a nagy kékfestő vásznakat, mikor visszajöttek, visszaadták.” Ezt Boheszky Mária is megerősítette. „Üzentek, hogy mint vásárlók menjünk és helyezzünk biztonságba egy-egy karkosármnyi anyagot. A nagynénémmel mentünk a jegy ára miatt, ő vasutas feleség volt, és hoztunk belőle. Nem a ruhát kellett volna menteni, hanem őket! De ki gondolta, hogy ez lesz a vége!”



BOHENSZKI CSALÁD EMLÉKMŰE

A németek hosszabb távra rendezkedtek be, itt laktak „A tiszteknek nem felelt meg a falusi berendezés. Hozzánk is hoztak foteleket, tükröt, fogast, szőnyeget a zsidó házakból. De hoztak magukkal máshonnan is. Aztán vitték magukkal tovább.”

Somogyszobot bázisként használták. „Reggel elmentek, este megjötték”, „Nálunk egy tiszt volt, ki hozta a kutyáját is. Az is elment reggel, este megjött. Nem volt gond a kutyával, egy német juhász kutyaféle volt.” „Volt olyan is, hogy elmentek reggel, és soha többé nem jöttek vissza, megsebesültek, elestek.” „Az udvarunk tele volt lajtoscokkal, nagyon jó vizünk volt: Innen hordták a frontra az ivóvizet”. „A mi utcánk végén egy fél laktanya volt, volt motoros alakulat, ott tartották az anyagokat, amik a robbantáshoz kellenek. Egy parancsnok lakott nálunk, odajártak a parancsokért.”

A németek több mint félévig voltak itt, mert megállt a front Nagybjom és Böhönye alatt. Mindkét faluban súlyos harcok voltak. „Akkoriban az a kérdés járta, hogy mekkora város az a Nagybjom, hogy nem tudják fél év alatt elfoglalni az oroszok?” „Nem tudom hogy igaz-e, de azt beszéltek, hogy még Sztálin is repülőre ült és átment fölöttünk, hogy megnézzék, mekkora város Böhönye, hogy nem tudják bevenni.” „A Rinya mentén megállt a front”

A védelmet szolgáló állásokat azonnal kiépítették. „Kaszó felé 5-6 ágyú nézett”, „A katolikus templomnál lőállás volt, a toronyban figyelőállás, és géppusákát is fölállították a toronyban.” „A házunk végében 6 ágyú nézett félkörben Ötvöskönyi felé.” „Úgy rémlik, a vásártérni is voltak harciágyúk.” „Német légvédelmi üteget állítottak föl a németek a régi házunk mögött.” „A vasút túlfelén is voltak géppuskák.” „Az atádi csárdánál is voltak fölállítva géppuskák.” „Voltak ágyúk a Ledincki-tanya helyén is”

Kaszóban a védelmet erősítették. „Egész télen kijártak az erdőre. Az út mellett befűrészelték a fákat, bombát csináltak a résbé, hogy majd azt robbantják az oroszokra.” „Bevágott fák, nemcsak az út mellett voltak, arrább is hosszan benyúlt.”

Védelmi és támadási célt szolgált a „páncélvonal”. Meselemmé kezdett válni a falusiak emlékezésében, de tények igazolták, mikor az erdőket vágták Szob és Ötvöskönyi között. „A nyiladékoknál, a beljebb és a közvetlenül a sánpár melletti fák, mind, mind hosszan egyirányból tele voltak vasdarabokkal, mik repesznek bizonyultak. Mindegyik elhelyezkedése a sínek irányába mutatott, igazolva a páncélvonal létét.” „Minden este kifutott, Nagybjomtól Kutasig, Kiskönyiiig, hol a bolgároknak lövészárkaik, állásaik voltak, ahogy folsorakoztak a vasútpart mellett, azt lőtték. Egyszer a könyói-árokna elcsípték.” „Szoból futott ki Ötvöskönyiiig, de sokszor Belegig elment. Bentről lőtték ki.” „Azt mondták, olyan meleg volt bent, hogy a katonák alsógyatában is izzadtak.” „Ötvöskönyi környékén rengeteg löszert szedtünk össze, aztán eldurrogattuk őket, ha meg nem robbant, a tűzbe dobáltuk.” „A páncélvonal robbantotta fel a vasúti hidat, mi gyerekek mindent láttunk.” Hitelesen Bálint Béla tudja leírni, ő gyerekkorában ült is benne. „Fordított u alakban vaslemezzel vonták be, csak a kémény látszott ki. A vagonok két oldalát le lehetett engedni, onnan jöttek elő a harcokocsik. Mindig csak este futott ki.”

„A katolikus templomban volt kórházuk” Ezt csak egy ember mondta, más nem erősítette meg. De tény, hogy a katolikus templom mögött a dombon 4 sír volt. „Négy emlékfenyőfa alatt, még emlékszem, hogy volt 3 vaskereszt is.” „Négy halott német katonát exhumáltak a templom mögöl, mikor Böhönyén csinálták a katonai sírkertet” De volt kórházuk a hercegi házaknál, az akkor pirosra volt festve. Abban az időben a hercegi épületegyüttesek alkalmasak voltak telephelynek. A mai iskolánál volt magtár, több, polgári igényt is kielégítő parkettás szolgálati lakás, cserépkályhákkal, az egyikben zongora is volt. Pincék, tárolóhelyek, volt 3 nagy kerekeskút is. Itt kórház és a mosoda működött. Oda kellett járni mosni az asszonyoknak, lányoknak. Valószínű, hogy előre megszervezték, hogy melyik csládból mikor ki megy mosni. „A fiatal asszonyok, lányok mentek mosni. Kirendelték őket.” „Nekem is kellett mennem, de rosszul lettem a véres

ruháktól, utána édesanyám ment helyettem.” A malornál szintén jó minőségű lakások, 50, 60 méter hosszban műhelyek, kovács, asztalos, lakatos.. „A malornál igen sok német volt” (A Szabadság utcai házak a háború után épültek.) A kovácsműhelyt használták is. „Odajártunk patkószeget lopni, nagyon ügyesnek kellett lenni, mert elfenekeltek volna bennünket, ha észre veszik.”

A megkérdezettek nem emlékeznek, hogy a német időben jártak-e a katolikus templomba és iskolába, csak egy emlékező mondja: „A katolikus iskola udvarára kihodták a tankönyveket, a tanítók oktatási eszközeit és elégették, nem volt tanítás, templomba sem jártunk.” A reformátusok egybehangozóan állítják, hogy templomba jártak, a parókiát sem foglalták le a németek. A kiskolában viszont kórház működött, a mai önkormányzat helyén, az akkori postán szintén. Sok volt a sebesült, a frontvonalból is hozták ide az ellátásra szorulókat. Elsősegélynyújtó volt az állomás épületében is, ott is rengeteg volt a sebesült.

Pihenni a németek a katonákat Darvasra küldték. „Pihenőre küldték ide őket. Suttyo gyerek voltam, olyan sokszor voltak itt, hogy név szerint kérdeztem, ez és ez hogy van.” „Nálunk is voltak ketten, saját maguk gondoskodtak magukról a saját konyhájukon.” „A frontról is ide jöttek pihenni.”

A németek telefonnal tartották a kapcsolatot a különböző helyszínekkel. „A parancsnokok a hercegi szolgálati lakásban a malomudvarral telefonon tartották a kapcsolatot.” „Telefondrót tekertek a turul nyakára, így vitték át az utcán a vezetéket.”

Lovasfutárként Barcs és Somogyuszob között teljesített szolgálatot T. „Ez még a németek idejében volt. Lóháton vitte a parancsokat, információkat, térképeket. „Egy kis lapos tárcája volt, abban voltak az iratok. A nyereg alatt.”

A német repülőrajok rendszeresen jártak Somogyuszob felett a szövetségeseket bombázni. Köztük volt egy szobi pilóta, N. „Ők is úgy jártak, hogy délelőtt mentek, délután jöttek vissza. Ilyenkor a falu központja fölött mindig tett három kört, így adta tudtára a szüleinek, hogy él.” Háború után disszidált, már csak egyszer jött haza Amerikából rokonlátogatába. „A szülei már nem éltek. Végig sétált a feleségével, és a két gyerekével az utcánkon, nagyon szép felesége volt.”

Egy sérült angol gép landolt a falu szélén, a pilóták kiugrottak, és elfogták őket. „Leszállt itt egy sérült gép a küvölgyi réten, bekanyarodott az erdő széléhez, szinte a fák alá. Elmentünk megnézni, pár napig ott volt.” „Az angol repülőszökeket a jegyzőségre vitték.” „Nagy József tiszteletes fordított nekik.” „Nem bántották őket.” Nem tudjuk, hogy mi történt velük.

A kenyeret az itt állomásozóknak a bolhási úton hozták valahonnét. „Ponyvás szekéren hozták a kockás formájú komisz kenyeret. Mi, gyerekek megbújunk a

bokorban, a bolhási úton, utána szaladtunk, pár darabot mindig sikerült kipiszkálni. Pótlás volt az otthoni szűkös kosztához.”

Több nagy, központi konyhájuk volt, így a Kerékaraszban is volt konyhájuk a közlegényeknek. „Hárman, négyen laktak nálunk. Pár napig anyám főzött nekik a sajátukból, de jött az ánygom, és mondta, hogy miért nem a konyhájukon kosztolnak. Utána meg az öcsémet küldték tejskannával a konyhájukra, de akkor is itt ettek a csajkájukból.” „Furcsa gusztusuk volt, édesanyám főzött nekik, ők meg összekeverték az első fogást a másodikkal. Kérdezte tőlük, hogy miért csinálják, csak mondták, gut, mama, gut.”

A tiszteknek, kik egyedül laktak, általában a háziasszony főzött, vagy a csicskása. „Akkoriban az élelem szűkös volt. A hó alól is előszedték az almát, és örültünk a fagyos krumlinak. Hiány volt a zsírból, sóból, petroleumból. Édesanyám főzött a nálunk lakó tisztek, minden alapanyaggal elláttak bennünket.” „Nagymamánál lakott egy tiszt, annak a csicskása főzött.”



Don- kanyar



(A képeket Farkas Jánosné adta közre, férje készítette a fronton. Következő számunkban közöljük az egész sorozatot)

Atádon ekkor már súlyos harcok voltak. Sok család itt talált menedékre. „Nálunk ketten voltak, de a nevükre már nem emlékszem.” „Szomorúba költözött Kutasról a Körmendi család négy gyerekkel. A férfi molnár volt, Szobba járt a malomba.” „Nálunk három család is lakott Atádról. A Patkó nevű cipész és a felesége, a Bencsik asztalos a feleségével, két lányával és sógorával, és a Bogdán József evangélikus kántortanító a feleségével.” Innen járt a járásbírószágra dr. Bányai Lajos elnök dolgozni. „44. őszén pár hónapos csecsemő voltam, mikor Atádot evakuálták, hogy ezt elkerüljük, édesanyám szeretett volna

Vilma-házi Hírmondó

előbb eljönni. A szobi Futó Lajos bácsi a saját költségén fogadott fuvar, így kerültünk ide. Azóta is itt lakunk.”

A németek távolságtartóak voltak, (Lásd előző sz.), a falusiak sem nagyon barátkoztak velük. „Tudomásul vettük, hogy itt vannak. A németektől nem kellett félni, nem foglalkoztunk velük.” de a hosszú idő alatt, mit itt töltöttek a németek, szimpátiák is kialakultak, „A papának egy sámlit, a mamának egy gyűrődesszkat csinált, aki itt lakott. Asztalos volt civilben.” „Rémlik, mintha valimi Vili nevű, és talán orosz hadifogoly lett volna nálunk. Sziggyártó volt, de mindig kiverte a víz, ha dolgozni kellett, verte a munkáját, és azt mondta, nem speciális.” „Megstoppoltam a zokniukat.”

A közkatonák igyekeztek közvetlenül viselkedni. „Mamám zsírral locsolta a kinyújtott rétest, a kiskatona meg mondta, rőf, rőf. Na megállj, nem kapsz belőle, mondta a mamám, de egy tányérral adott. Dicsérte a német: gut, gut.” „A nagymama szőtt, font, elromlott a rokka. Mondta a német katona: rokka kaputt.”

Főleg a gyerekekkel alakult ki oldottabb kapcsolat. „Iroda volt nálunk. Elhalmoztak csokival, cukorkával. Mindig mondták, - Magdaléna schön.” „Egy tiszt lakott nálunk. Karácsonyra hazament a családjához. Hozott nekem kislányunk való neszszert. Még megvan belőle pár darab” „Fiatalkatona volt nálunk többedmagával. Estéknél mikor lábat mostam, fűgrottam a hátára, odavitt az ágyamhoz és ott meg lepottyantott, hogy ne kelljen mezítláb odamenni.” „Kál bácsi német tüzér volt, mikor ment szolgálatba, megfogta a kezem, úgy vezetett, aztán én visszaszaladtam, este elmentem elé és kézenfogva hazakísért.” „A fogasról elvettem a nálunk lakó tiszt pisztolyát és kivittem az udvarra. A katonák azonnal elvették, azt mondták, hogy partizángyerekek vagyok, és le akartak löni. A tiszt mentett meg, megérte a kíváncsiságom. Hátra mentünk, és egy tárral kilőhettem.”

Mélyebb érzelmi kapcsolat nem alakult ki, szerelmek nem szövődtek, csak kalandok. „Az egyik nyilas felesége elment egy német tiszttel, de nemsokára visszajött.” Több lányról is beszéltek, „Mindegy volt nekik, hogy német, vagy orosz, elmentek szórakozni.” A németekről nem mondta senki, hogy erőszakoskodtak volna a nőkkel, vagy tiszteletlenek lettek volna, de adódott alkalmuk. „Két menyecske is tartotta a kapcsolatot a németekkel, azt hallottam, hogy el akarnak menni velük, de maradtak.” „Az utcánkon laktak, egy hosszú fehér házban, az egyik elől, a másik hátul.” „Ez már nyilvánvalóvá vált. Nem volt titok.” „Mikor mentek el a németek, aznap este volt ott aztán dárídó, még az udvaron is eregették a bort.”

Ahogy az előző számunkban is írtuk, december 24-én evakuálni akarták Szobot, (Lásd előző sz.) de Hosszú jegyző úr elment karácsony szenteste gyalog Nagykanizsára a mentesítő levélért. De ezt nem tudta az egész falu. „Mondták, de

aztán azt mondták, hogy az északi Szobnak kellett menni."

A Szövetségesek által a német megszállás alól felszabadított területen 1944. december 22-én Debrecenben megalakult az Ideiglenes Kormány., december 28-án hadat üzent Németországnak, 1945. január 20-án Moszkvában aláírták a fegyverszüneti megállapodást.

Somogyiszobon a nyilasok a leventéket 45. januárjában vitték el. (Lásd előző sz.) „Faggyas Ferenc, Kisgyura József, Molnár Sándor, Dávidházi József, Pelócz János nevére emlékszem. Először Inkére kellett mennünk, onnan Pacsára vittek volna. Szilveszter volt, mondtuk a csendőröknek, hogy újjékor menjünk inkább, hadd mulassunk még egyet. A Faggyas, a Molnár és az én apám utánunk jöttek, és hazajöttünk velük. A többiek is megszöktek. Két hét múlva jöttek értünk újra, akkor meg a Páfi bíró nem hagyta, hogy elvigyenek, végül mégis összedeztek."

Újoncokat is bevitték. „Hosszú Ferkóra, Domokos Pistára emlékszem. Németországba vittek bennünket kiképzésre. Ahogy közeledett a front, úgy elvittek minket Dániába. A háború végén visszahoztak Németországba. Toborozták közülünk a Hunyadi és a Bocskai hadosztályosokat. Igérték fűt, fát. Aztán az angolok ejtettek bennünket fogságba."

Sorra érkeztek a SAS behívók is. „SAS behívóval vitték el a nagybátyámat, Szüre Józsefet. Hősi halált halt." „Darvason a kisbíró helyett doboltam, többször is azt, hogy jelenkezzenek."

A futóárkok ásásához, bunkerépítéshez szükség volt munkaerőre. Őket szintén a nyilasok szedték össze csendőri segítséggel. „Apámat elvitték munkaszolgálatra Barcsra. A Drávánál futóárkot ástak, és vesszőfonattal bélelték ki. Mi jöbön voltunk az evangélikus lelkésszel, nálunk szokott ebédelni és megszállni, ha itt prédikált. Ő volt ott a tábori lelkész, és szólt a parancsnoknak, hogy jön a család, engedjék be. Jött velünk az Eller Vendí bácsi első felesége is látogatni, szép asszony volt. Vonaton mentünk vasárnaponként, anyám a fejkéát, én meg a bort vittem." „44. december 2-án vitték el a nyilasok édesapámat. Szobról, kiket elvittek, a Lőczy János bácsira, a Vincze Sándor bácsira emlékszem. Egy szobi nyilas és egy csendőr szedte őket össze. Borsfai Jancsi igen kicsi ember volt, apámék könyörögtek, hogy őt ne vigyék, nem bírja a munkát, de a szobi nyilas pisztolyt fogott apámra. Aztán később Borsfai el is engedték. Pocsajra vitték őket, onnan meg az oroszok fogták el és vitték tovább. Azt sem tudtuk, élnek vagy meghaltak. 47. június 1-jén, kedden jött haza, az én esküvőm meg előtte, szombaton volt." „Apám az utolsó időben már munkaszolgálatos volt, mikor a bolgárok bejöttek. Hóka János, Dergecz Gyula bácsi is velük volt, és egy másik Dergecz

is rémlik, de nem jut eszembe a keresztneve. Nem a málenkij robot volt ez, még az előtt. Akkor már szükség volt minden erőre." „Dobolták, hogy ki katona volt, jelentkezzen 3 napi élelemmel és egy váltás ruhával a jegyzőségen. Elvitték Kanizsára, onnan Csurgóra, onnan Pécsre. A háború végén már az oroszok vitték volna tovább. De sikerült meglőgnia. Volt egy szép bőröndje, abban voltak a ruhái, azt elcserélte egy orosz katonával a szabadságára. A többieket vitték tovább." „Édesapám munkaszolgálatos volt, Baján már az oroszok akarták őket hajóra rakni, de járvány tört ki, a foglyok 60%-a meghalt. Megijedtek az oroszok, inkább hazaküldték őket." „Már egyszer volt a fronton édesapám Fehéroroszország és Lengyelország határánál, talán a Minszki-mocsaragnál. Szilánkot kapott, úgy hozták vissza. Mikor munkaszolgálatra kellett volna menni, inkább kiment az ötvösi szőlőbe, megbújt. Őrzse néném vitte neki az élelmet."

Ebben az időben már nem volt szabad rádió „tartani". „Titokban hallgattuk a rádiót." „Volt rádiónk. Egy szomszéd, ráadásul távoli rokon, jelentette. Nem hazafiaságból, irigységből."

A hosszú idő alatt tönkre ment autókat, harckocsikat, bicikliket, motorokat a Pitye tó előtti réten hagyták. „Annyi volt itt az autó., hogy nem igaz, teherautó, mindenféle, tele volt vele a rét". „Mikor már vége volt a háborúnak, az egyik bunkerban találtunk egy vastag kerekű biciklit, kötél volt a gumi helyén, de az is kopott volt nagyon." „Egy ilyen roncs autótáv nagyon sokáig az utcánkban bürüként szolgált, tán még ma is."

A gépek pótlására a szállításhoz szedték össze a lovakat, takarmányt, szerszámokat. (Lásd előző sz.) „Tőlünk is két lovat vittek el, a Piros sógoréktól is kettőt." „Az összes lovat elvitték, a szerszámokat is." „Négy lovat is elvittek, de volt egy Vilma nevű lovunk, az olyan okos volt, hogy visszajött."

Szintén csak egy emlékező mondja, hogy az állomáson pár napig erdélyi fiatalok voltak, kiket Németországba akartak szállítani. „A Nőszövetség és a Vöröskeresztnek is tagja voltam, élelmet kellett gyűjteni nekik. A vasúton túli réten heverészték. Tőlük kezdtem megtanulni először a székely himnuszt." (A székely himnuszt Trianon után pesti kórházban írták. Az akkori intelligencia, értelmiség nem ismerte el himnuszként. A diktatúrák éveiben tiltott volt, sajtórolt sajtóra terjedt. Ma megelőzve a Szózatot, a Himnuszt után hangzik el.) Egy emlékező is mondja: „Voltak Berzencén a németek után és a bolgárok előtt erdélyi lovas tüzérek, ők is megszállták a falut. Nem voltak ott ők senkik, nyomorultak voltak, éppen hogy laktak, és lesték, mikor ütnek rajtuk. Egészen virágvasárnapig. Akkor mentek Gyékényesre, Ótilosra, ott nagy csaták voltak. Hallomásunk szerint kevesen élték túl. Ott bolyongtak az iharosi erdőben, a bolgárok üzték őket."

A háború vége felé deportálták a cigányokat is. „Mind elvitték, egysem maradt itthon." „Elvitték őket, de három elbújt, másnap visszajöttek. Láttam őket, az Orsós Imre édesanyjára, a Bözsire, ki pár éve halt meg, emlékszem." „Emlékszem, a vagonban voltak már, megható volt, ahogy azt a nyomorék kislányt igazgatták." A család úgy emlékszik, hogy angolkóros volt, a lábai bokától befele álltak. Csáktornyáig értek, mikor a háború véget ért. „Kinyitották a vagon, aztán mehettek, merre látták." „Egyik ór vagy csendőr, úgy meghatódott a gyengédségen, ahogy a nyomorék kislánnyal bántak, hogy adott nekik egy lovat, és a lelkükre kötötte, hogy csak az úton menjenek, mert az erdőt aláaknázták a németek." Vissza már csoportban érkeztek, vegyesen, „mindenféle emberrel". „Szénát gyűjtöttünk a telek alatt, mikor jöttek arra, a Kutas hadnagy is benne volt a csoportban és még sokan. Cigány Kata néni odakiabálta, hogy csak egy kis vizet meg kenyeret vigyünk nekik, ott lesznek a magtárnál. Vittünk is sonkát, szalonnát, kenyeret, bort is, még a katonák, akik őrizték őket, azok is ettek belőle." Az elbeszélők mindig mezőgazdasági munkákhoz kötik az időpontot.

A front közeledett. „Idehallatszott Atád felől a bolgárok iszonyatos üvöltése, ahogy mentek rohamra a katonák." A németeket Csurgó és környéke látta el élelemmel, de a végén már akadozott az ellátás. Ilyenkor a faluban szedték össze a szükséges nyersanyagot. „Ahol Kuti Janiék laktak, volt egy központi konyhájuk, odavitték a disznókat levágni, amit összeszedtek. Bálint Jani bácsi nem engedte, megverték."

Innen már naponként megyünk, hogy érhető legyen a történések időpontja. **Nagyhét szerda:** Ekkor kezdték a visszavonulást a közkatonák. „Még a kapuból a német katona készített egy fényképet édesanymról, hogy majd küld egyet. 25 év múlva elhozta. Azóta is évenként jönnek, a lányom esküvőjén is itt voltak."

Valószínű, hogy ez ellátásukról már nem tudtak gondoskodni, mit összeszedhettek, vitték magukkal. „Este, mikor menniük kellett, jöttek, el akarták vinni a hízónkat, de kiabáltak nekik a többiek, hogy menjenek, mert itt vannak az oroszok. Így a mienk megmaradt." „Segesd fele mentek, akkor sült ki a kenyér. A nagyanyám mindig mondta, hogy utoljára a lovak után nem elvitték a kenyereket is a kemencéből."

Nagy lehetett akkor már a kapkodás, igyekeztek szabadulni a fölösleges tehertől. Egy emlékező ezt mondja: „A malmon túl engedték el a lovakat."

Egy német kiskatona visszamaradt. „Nagyon fiatal volt, szinte gyerek. Rossz híreket kapott otthonról. (hitlerjugend lehetett) Azt beszélik, egy-két napig Pápaiék bűjtették, de nem várta be a bolgárokat, öngyilkos lett. „Mikor szedték föl a német sírokat, nyolcat egysorban a

temető kerítése mellől, láttam az átlótt koponyáját, a csizmája még rajta volt.”

Még ki sem mentek a németek, a falusiak keztek elásni féltett holmijaikat. „A földes szobában ástuk el a Leposa Vilmák staférunját, mert náluk nem volt férfi. Éppenhogya elsimitottuk, már itt voltak a bolgárok. Azon járkáltak, és nem vették észre.” „Kálmán sógorom segített a pajtában gödröt ásni, gumilepedővel bélelt faladákba tettük a staférungot. Megtalálták, egy törölköző lett meg belőle, mit a réten ejtettek el.” „A kamrában ástuk el egy ládában, de föl kellett venni, mert belementek az egerek.” „Elástunk több hordó bort, azt nem találták meg.” „Mi a pajtában ástuk el, épségben megmaradt, volt aki az istállójában, azé tönkre ment.” „Az udvaron ástuk el, de följött a talajvíz. Kint szárogattuk, a bolgárok meg mosolyogtak.” „Nagy öntött vasfazekakban, fedővel letakarva a ruhá alá ástuk a sok hímezett, felszedett ruhát, nem találták meg.” „A pajtában ástuk el, egy nagy ládában, a bolgárok meg pont odakötötték a lovaikat. De nem lett semmi baja, a zsírt meg vendőben a kiskonyha sarkához.” „Mit elástunk, egy ismerős szedte föl. Anyám megismerte.”

A szegényebb helyeken élelmet, zsírt ástak el. „Vendőben ástuk el a zsírt, beleszivárgott a földes víz.” „Elástunk egy ládát, de mondtam édesanyámnak, nem kell ez senkinek. Fölvettük. Bizony, hogy kellett!”

Nagyhét csütörtök

A gyalogság után a többiek is visszavonultak. „Akik utójára elhagyták a falut, azok a németek, tábori csendőrök voltak, de úgy kimerültek, hogy úgy kellett fölírni őket, hogy itt vannak a bolgárok”. „Végén azok a németek mentek, kik biztosították a többieket.”

A lóállásokat nem tudták mindenhol leszerelni. „Úgy emlékszem, a katolikus templom tornyából lepakolták a lóállást, az ember is lejött.” „A vasút tülfelel is voltak géppuskások, úgy tudom, ők már nem tudták elmenni.”

A hidakat maguk után fölrobbantották. „Aláaknázták az Ötvösből bejövő hidat, ahol a vásártérre kellett menni. Az elsőnek bejövő négy bolgár tiszt fölrobbant az autójukkal. Úgy tudom, hogy még megvan az autó csonkjá.”

„Csütörtök délután még voltak itt németek. Az udvarunkon állt egy német kocsi, indulni akartak, pont akkor jött egy gép, a repülő mindjárt ráfordult. Én az istálló ajtajában kiáltottam az édesapámnak, hogy jöjjön be, édesapám meg szemben velem a szomszéd istállója falán függő szánkó alól, hogy menjek az ajtóból. Ez légitámadás volt, jobbra az állomás felé bombáztak. Teri ángyom is ekkor sérült meg, és a Szabó Jóska apja is ott halt meg.” Szabó József édesapja a fizetéséért ment a szobi állomásra egy kollégájával. Ekkor érte a légitámadás. (Lásd előző sz.)

Nem maradt egy ép híd sem. „A páncélvonat átment a hídon, nemsokára a híd robbant, de a síneken már jöttek a bolgárok.” „Megmaradt a hizónk, úgy

döntöttek a szüleim, hogy kora reggel levágjuk. Mikor robbant a vasúti híd, abba kellett hagyni a munkát, mert a repeszek idáig (Arany János u.) repültek, teleszóródott minden szilánkkal., mire befejeztük, itt voltak a bolgárok, mentek végig a vasúton.” „Fölrobbantották a falu közepén a Kácsmóna hidját, mikor hallottuk a robbanást, kinéztünk a konyhaablakon, ott a rengeteg bolgár katona a réten!. Csak mentek, meg sem álltak.” „Atád felé a Kukorja hidat robbantották föl, kellett menni a férfiaknak kijavítani: Spingár sógor mondta édesapámnak, hogy ő maradjon itthon az asszonyokra vigyázni, mert jönnek az oroszok.”

A németek a telefonzsinort a turul nyaka körül tekerve vezették át a hercegi lakásokhoz, de nem volt már idejük leszerelni a zsinort, az első bolgár harcoksi nekiment, és lerántotta a turult. „Először nálunk volt a padláson, de mondta édesapám, hogy nem lesz ez jó, ha őt emiatt elviszik az oroszok, itt marad a három fehérmeg magában. Akkor elvitték a jegyzőszékre, ott volt a szekrény tetején, utána meg a Diseri Jóskához a topogónál az istálló jászlába tették.” A bolgárok központi konyhája is ott volt, nem esett baja a szobornak.

Többen kimenekültek a faluból, főleg fiatal lányok. „Reggel mondták, jön a háború, itt vannak az oroszok, menni kell. Küvölgybe mentünk, gyalog, az Arany János utcából több család. Én a hátamon vittem az öt éves öcsémet. Kismihokéknál voltunk pár napot.” „Bördecbe mentünk hatan lányok, a Spingár lányok, a Kismihók lányok, és én a testvéremmel, a Papékhoz, kint aludtunk az istállóban.”

A református templomba bement pár tiszt, valószínű, hogy németeket kerestek. „A Nagy József tiszteletes úr mesélte, hogy nagyon félt, mikor bevitték a templomba, mondták neki, nye bojsze, a vállát veregették. Az anyakönyveket, és a kelyheket mutatta meg nekik.”

Nem tudjuk, hogy az első napon, északán volt-e a szabadrablás, 12 órára emlékeznek, és már akkor kezdtek-e berendezkedni, de valószínű. „Este kezdték el szállást keresni.” „Azonnal összefogdosták a tyúkokat.” „Keresték a húst, a mienket nem vitték el, mert édesanyám tudott horvátul, Eszéken járt iskolába és kellett mindig menni tolmácsolni. De a Makoveczékét elvitték.”

„Ahogy megérkeztek, a Puskás Illésék udvarán azonnal nekiálltak főzni, engem láttak, üzentek, hogy menjek krumpelit hámozni, cakhogy jött velem az apám is.”

„A Martin udvarban is azonnal főztek.” „A Topogó mögött is konyhát állítottak fel.”

„Féltünk, úgy döntött édesanyám, hogy az éjszakát a rokonoknál töltjük. Én nyurga bakfis lány voltam, feketébe öltözve ültem a padon és odajött egy kiskatona, kérdezte, mért ülök ott, azt mondta, hogy elkísér bennünket, mert nem bízik a főnökeiben”. „Sátoros kocsiikkal jöttek. A lovaikat a mögöttünk levő félkész házba kötötték. Kirúgták a lovak a közfalat.” „Mikor bejött két bolgár, a nővéremmel már

ágyban voltunk, azonnal jöttek az ágyunhoz. Édesapám odaugrott, és védően elénk állt. Nem komonisz, nem komonisz, vetette a keresztet magára az egyik. Azán elővette a fényképeket, és megmutatta a hasonló korú lányait.” „Hozzánk ketten jöttek, azt mondták, hogy ne nyissunk ajtót senkinek. Ha kopogtak, puskával mentek az ajtóhoz. Azt gondoltuk, hogy félnek az oroszoktól.” „A gyerekekkel nem voltam itthon, többen szállásolták be magukat. Az öregmama mondta, hogy a bölcső a kicsinek van, de kitétték az udvarra, nincs decski, nem kell bölcső.”

Az elfogott németeket is összegyűjtötték. „Hosszúéknál lakott egy kis alacsony officer, ő ment utójára ki a faluból. Elfogták az erdőben, úgy hallottuk.” „A Puskás Vilmák portáján őrizték a német hadifoglyokat. Nem bántották őket.”

Keresték az eldugott értékeket. „Hosszú, vékony vasrudakkal szurkálták a földet.” „Bor kellett nekik. A Józszámoló Vilma, azt mondta nekik, hogy akinek a faluban van a szőlője, annak a bora is itt van, és hogy nekünk itt van a szőlőnk. Mind elvitték, hordókkal együtt.” „A szomszédban még a függönyöket is fölhasogatták kapcának.” „Az Eller mamához bekopogott egy orosz katona, lábánál volt, amit megtalált és azt mondta: Mama, vidd be a holmidat.” „Egy marhát meghagytak.” „Lelőtték a disznókat.” „Összeszedték az összes kulcsot, még a sublotét is.” „Elvitték a papa csizmáját, mert elől hagytuk.”

Kergették a lányokat, asszonyokat. „Reggel jött a Spingár mama és mondta, -Maguk még alszanak, arra meg már nyugtatják az asszonyokat.” „Kergették a lányokat, akkor jött át a szomszédasszony és azt mondta, hogy a mamájánál három oficér lakik. Azonnal elszaladtak.” „Voltak itt kirgiz katonák is, az egyik a nénémet kergette, de a férfiak meghallották, ellátták a baját.” „Birkáséknál egy tiszt lakott, átjött beszélgetni, fényképeket mutatgatott, aztán megemlítette, ha bármilyen baj van, menjünk át szólni neki. Éjjel jött két katona, zörgettek az ajtón, apám nyitotta ki, de azonnal be is állt az ajtó mögé, ezek megfogták a karomat kétfelől, és húztak volna kifelé. Édesapám kisurrott az ajtón, ment a tisztnek szólni, hiszen értem ment. De észrevették a katonák, engem elengedtek, visszalöktek, kiszaladtak. Igen ám, de a tiszt tovább ment már, de ezt még a katonák sem tudhatták. Engem apám az öregpapával föltranszporáltak a disznóól padlására. Hogy mennyi egér volt! Ott voltam egy-két napig, apám meg a kertben sétált egész éjszaka és nappal is.” „A szomszéd lányok nem öltöztek feketébe, ide menekültek, mikor kergették, aztán már ők is öregesen öltözöttek.”

Nagypétek

Az első éjszakán túl vagyunk, különösebb erőszakoskodás nem történt, tyúkokat szedtek össze, húst, főztek, beszállásolták magukat. De elfelejtették továbbítani, hogy nincs német katona Somogyszobon. „Nem lötték föl a fehér

rakétát”, Így az oroszok abban a hitben voltak, hogy Szob nyugati felében még németek vannak.

„Nagypénteken jelentek meg a gépek, bombáztak és lőttek.” „Bíró Gyura bátyám előtt édesapámék beszélgettek, ott volt egy bolgár is, mikor megjelentek a gépek. A bolgár főlnézett, és mondta, nye bojsze, nye bojsze, oroszok. Aztán csak elkezdtek géppuskázni. Spingár Annuséknál, ott kint a telepen egy bolgár katona meg is halt.”

„Kovács Ilonka telke alatt a kerítésén innen ért a bombázás, még kicsi voltam, Tóth Mariska a testével védett, ott hasaltunk. Nagy volt a por, a füst, alig lehetett látni.” „Egy molnár, Szomorúból járt Szobba, kint állt a malomajtóban, meghalt. Négy gyereke volt.” „Minden mozgásra lőttek, akkor lőttek a molnárok közé is. Négy molnár kint állt a malomajtóban, mind meghalt. Emlékszem, odamentünk megnézni, liszteszákakkal takarták le őket egysorban”. „Ahol most Pálék laknak, odavitték férjhez a nővéremet, az ötéves fia elment a másik öreganyjához játszani, aztán jöttek a repülőök, én meg elmentem a gyerekek után. Hazavittem, az asztal alá bújtunk, ráfeküdtem, nehogy baja essék. Ahogy utána kinéztem, már égtek a házak.”

Gyújtóbombákat is dobáltak le. Öt ház égett, „a Faggyaséké, a Hóka Sándoréké, a katolikus templom utcában égtek a zsuppos házak: a Samuéké, Végheké, és a Cserti Juliéké.” „Égett a Hóka Sándorék háza. Addig nálunk laktak, míg nem épültek föl.” „Samu Jánosék háza, Katicáké istállója, Faggyasék háza is égett.”

Három istállóról tudunk, és ólak is lángoltak „Nagypapámnak kellett menni a Zupándi Katica nénihez, mert égett a pajtájuk. Abban volt a boruk is.” „Égett a Puskás Ferkó pajtája (Zsupándi Kati néni férje). A felső utcában is égtek a zsuppos házak. Mentünk menteni. Nagyon megijedtünk, mert édesapámát láttuk bemenni, de kijönni nem.” „Mindenkinek segített, a zsuppos házakról csájkákkal húzták le a zsuppot. A szomszéd házak zsaluit meg locsolták.” „Kerékaraszban is égett egy pajta, égtek ólak is.”

„11-en voltunk a pincében, mikor észrevettük, hogy a 3 éves öcsém nincs ott. Az igen öreg mama kiment, és behozta. Nem sokkal arrébb csapott be egy lövedék, már nem élne, ha nem megy ki érte.” „Alighogy elment az egyik raj, jött a másik.” „A nővérem kelengyéjét, mert zsuppos házban laktak a katolikus templom utcájában, és féltették a szüleim, hogy a házuk is meggyullad, összecsomagolták nagy batyukba, és a réten keresztül talicskával hoztuk haza mihozzánk. Ahol most a futballpálya van, ott voltak lövészárok ásva. Jöttek a repülőök, olyan alacsonyra leszálltak, szinte fölénk, a nővérem a fiával a Pitye-tóba, a bokor alá, én apámmal a lövészárokba ugrottunk, a nagy batyukat a réten hagytuk. Apám a testével védett. Mikor vége lett, kimásztunk, a pakkokat és minket sem találtak el. Azt mondta nevetve a nővérem, hogy a békák is úgy

megijedtek, hogy százával ugráltak a tóba, csak úgy puttyogtak.” „Nagypéntek este édesanyám kitétte a verandára a tojásrántótát, de nem tudtam megenni, mert megint jöttek a gépek.”

„Meghalt nagypénteken a Makovecz Józsi bácsi, és a Bazsó Pista édesapja, ki idős ember volt.” „A Makovecz bácsit úgy etalálta egy bomba, hogy pokrócba szedték össze darabonként, úgy is temették el” „Baráti felé meghalt a bánhegyi Bántó gyerek, a Bántó Kati bátyja.” „A malomnál volt német halott is.”

„Mindenholt bolgár hallott volt, több napba telelt az összeszedésük, először tömegsíriba tették, aztán kivitték a szobi temetőbe.”

A falu közepén is összeszedték a halottaikat „Ide tették be a kisiskola nyárikonyhájába a halottakat, aztán, egyszerre vitték ki a temetőbe nyitott koporsókban. A tetejét csak kint szögelték a koporsókra.” „A bolgároknak is fejfaik voltak, külön, külön.”

Lassan normalizálódott a helyzet, a bolgárok berendezkedtek. Az irodájuk a jegyzőségen volt. A falu több pontján is őrt álltak.

„Őrséget álltak, váltották egymást, aki nálunk lakott, ő is. Szolonak hívták. Az ő bátyja jött évekkkel később, mikor exhumálták és hazavitték a halottaikat. Naplót vezettek az elesettekről. Bejött hozzánk, és üdvözölt bennünket.”

„Három bolgár lakott nálunk, a kocsjuk a pajtában volt.” „Egy orvos lakott nálunk a szanitétcel.” „A bolgárok a borjút bezárták a disznóólba, a disznó a tyúkólba ment, arra meg ráessett egy bomba, de nem robbant föl.” „Egy intelligens orvos lakott nálunk, édesanyámnak a szoptatással kapcsolatban tanácsot adott. Akkor voltam pályás. A bombázásnál találat érte, meghalt.”



Bolgár emlékmű

Kórházat, elsősegélyezőt több helyen is kialakítottak. „A mai takarékhelyén volt egy hentesüzlet, ott csak amputáltak” „Az akkori posta, a mai önkormányzat helyén is kórház volt. Máshonnan is hozták a sebesülteket.” „A

húsvéti réten tanyáztak, sok sátor volt ott. Volt elsősegélyező is, odavitték édesapámát, mikor fölrobbant a térde között egy hüvely. Öngyújtót akart csinálni.” „A szódagyár helyén, akkor az volt tejcsernok, a nagy sajtárokat használták, abban mostak.”

A hercegi lakásoknál kórház és mosoda is volt. „Mosni kellett a bolgároknak, de a sok véres ruhától rosszul lettünk, kínáltak étellel, inkább hazavitűk, a férfiak ették meg otthon. Pedig izletesen főznek.” „A hercegi lakásokhoz kellett menni mosni. Egy bolgár orvos a zongorán mindig azt játszott: -Valahol délen, nyár elején láttuk meg egymást.- Még mindig a fülembe cseng.” „A tejcsernoknál kellett mosni, de elájultam a véres ruhák szagától, aztán nem parancsoltak többé oda, helyette inkább krumplit pucoltam a topogó udvarán, ott főztek, akkor még végig épületek voltak.” „A mosott kötszereket húztuk egyenesre.”

Az asszonyokat berendelték krumplit hámozni a konyhára, mely a topogó mögött volt. „Nem néztünk semerre sem. Odamentünk, megpucoltuk, és azonnal sarkon fordultunk.” „A topogó hátsó udvarában volt egy nagy központi konyha, mi gyerekek ugyanúgy mentünk enni, mint a katonák, nekünk is volt edényünk.” „Az asszonyokat hajtották krumplit pucolni este, mi gyerekek meg mentünk sírva utánuk, de nem engedtek be.” „Két hétig jártunk krumplit pucolni.”

A németek után alig maradt ló a faluban. Kinek maradt, összefogta a másikéval. „Horváth Örzse apja az én apámmal összefogott egy párba két lovat, hozták haza az erdőről a fát, ott állt két orosz, mondták, papa damoj. Leszorták a fát, ráállították a szekeret a vasúti sínekre, és megrakták löszeres ládákkal. Apám kardosabb volt, Jóska bácsi korábban leszállt, apám szinte Szentáig ment.” „Antalics Pista bácsi keménykedett, hogy nem adja a lovat. Édesapám már megjárta akkora a frontot,- életem csak egy van, lovam még lehet, hát adta.”

A lányok öreges rubában jártak, sokan az arcukat is bekenték sötétre. „Egyszer azt mondta egy katona, hogy néztek ki, azt hiszitek, nem látjuk, hogy fiatalok vagytok. Utána már nem kentük magunkat.” „Fekete kendőt kötöttünk, azt mondták: málenyikj decski.” „Én nem húztam feketét, és nem is kentem magam, mégsem bántottak.

A falusiak azokat a történeket tudják, mik helyben közel zajlottak hozzájuk. A szükséges mezőgazdasági munkákat ellátták, templomba elmentek, legalábbis a reformátusok, társasági élet, összejövetel nem volt. Esküvőre sem emlékeznek. „Nem mentünk sehova, féltünk, bármikor baj eshet velünk.” „A katonák kértek ezt is, azt is. Inkább adtuk, hacsak tudtunk, nehogy gorombák legyenek.”

Somogyszobon a II.Ukrán Hadtest volt, de voltak oroszok is, sőt kirgiz, kazah, és „szép szál derék kozák legények” is „Volt olyan is, hogy már megpucoltuk a krumplit és mentünk haza, és jöttek

utánunk, hogy menjünk vissza, mert jönnek orosz katonák, nekik is kell. Nem találkoztunk velük.” „Orosz volt nálunk elszállásolva, valószínű, hogy tiszt, mert egyedül volt, Misának hívták, reggel elment este visszajött, sokszor fölkapott, négy éves voltam.” „Elment a nyolc bolgár tőlünk, rámoztunk már vissza, mikor jöttek szállást kérni az oroszok. Mondtuk, hogy fáradtak vagyunk, menjenek máshova. Nem zúgolódtak, elmentek.”

Volt egy orosz kiskatona, ki Somogyiszobon szeretett volna élni, ezért, mikor elment a csapata, visszajött. Azonnal kivégezték, mint katonaszökevényt. „Vaszilnak hívták, ott dolgozott a kovácsműhelyben. Azt gondolta a szerencsétlen, hogy ott él majd, ahol akar.”

Politizáltak is a háziakkal. „Édesapámnak elmonda, hogy ő trockista.” „Elmesélték, hogy milyen a kolhoz. Nagy volt a szegénység náluk.” „Még a Puskás (Zsupándi) Katica néni mesélte, hogy az oroszok azt mondták a WC-re, -hogy itt még a szarnak is háza van.” (Az ürgödörös WC XIX. sz. végén, XX. sz. elején terjedt el nálunk.)

A bolgárok gyakorlatoztak szabad idejükben a vasúton túl. Összeszedtük utánuk a gránátokat, és dobálózunk velük, de akkor a bolgárok elkezdtek kiabálni. Megmutatták egyen, hogy mekkorát robbanhattunk volna. Így robbant föl a Puskás Pista is, 8 éves lehetett. Szét akarta szedni, de nem tudta, ráült a sínre, és fölrobbant.” „A Puskás gyerek itt lakott szérűn.”

Sok bolgár tudott magyarul. A budapesti bolgár-kertészet híres volt. Nem lehetett tudni, ki mit ért meg. A falu is belefáradt már a háborúba, türelmetlenekek kezdtek válni.

„Az anyósom sóprögte az udvart, és morgott, hogy mikor eszi el a fene ezeket. Apósom rászólt, hogy hallgasson, mert hátha megértik. -Értik, nem értik, majd jól hátba verem a sóprúval, - monda. A hintán lógázza magát egy bolgár, 10 perc múlva tisztán énekelte magyarul: - Nyiladozik az orgona.” „Kint napozott a szénaboglyában az egyik katona, Harennek hívták, azt hiszem, hogy kazah volt. Kérdeztem tőle: mi fogadtunk benneteket, de ti mit csinálnátok, ha mi mennénk hozzátok. Gyertek, kedvesen fogadnánk, szívések lennének.” „Csak orosz Gyurinak hívták, Véséről hordta a tojást az ittenieknek, kérdeztük tőle, hol lakik. Eller mamánál, - monda, de az mindig bántja. Minden nap megkérdezi: Ggyuuri, mmiikoor. (Mikor mentek el)”

Habitusuknak megfelelően könnyebben barátkoztak, ha finomat főztek, megkínálták a háziakat. „Kérdezték, hogy hívnak, aztán énekeltek: Julikálé, Julikálé, Budapest.” „Hosszú Sanyiéknál lakott egy orvostanhallgató, tudott egy kicsit magyarul. Át-átjött beszélgetni. Nem mondhatnám, hogy tolakodó lett volna.” „Mindig mondták, hogy együnk, mi meg mondtuk, hisz van nekünk is.” „A szentgyörgyi vasútnál kapáltunk. Kata néném a fején hozta az ebédet,

monda, hogy a bolgár tiszt lőtt szarvast, abból van a pörkölt, hát nekem a számból azonnal kifordult a falat.” „Vadpörkölttel kínáltak, nem mertem visszautasítani, ugye, mert megsértődnek. Addig sem, de azóta sem tudok ránézni semmi vadból készült ételre.”

Sokáig békében megvoltak egymással a falusiak és a bolgárok. „Akkor kezdődött a baj, mikor átjött a Hosszú jegyző felesége, és azt mondta, hogy eltűnt a kisvázája. Nagyon megharagudtak a bolgárok, puskát fogtak rá. Aztán kezdődött a razzia, keresték a kisvázát, házkutatásokat tartottak. Megtalálták a Sándorék borát a csutaszár alatt. Megitták a katonák, aztán volt ám a nagy haddelhad!”

A lányokat, asszonyokat kergették. „Egy lányt nagyon csúnyán bántottak, orvost kellett hívniuk hozzá.” „Nem menekülhetett el, a nyomorék apját el kellett látnia.” „Az apja is hibás volt, iszákos volt, a lány meg nem kért senkitől segítséget.” „A lány is tehet róla, kint állt a léckerítés mellett, mutatta magát, amúgy szép pofia volt. A kamrában a teknő alá bújtam.” „Kamrában bújtunk meg többen is lányok. Volt egy kürtlyuk, azon adták be az ételt”. „Napokig elő sem jöttünk, volt a nagy zene-bona.” „A kredencet tolták a kamraajó elé, mi meg a kamrában voltunk.” Még három asszony eshetett áldozatul. „Szegény X.Y néni is, de róla nem beszéltek.” „Mondták az x -et is, aztán, ki tudja.”

Talán két napig tarthatott míg helyre állították a rendet. „Rémlik, mondták, elővették utána a katonákat.” „Sok katona lakott nálunk. Föztem nekik. Kérdezte a tiszt, hogy tudom-e, hogy melyik katona volt szemtelen az asszonyokkal. Ebédnél a háta mögött rámutattam. Nem láttam többet.”

Voltak lányok, kik a bolgár katonákkal is elmentek szórakozni. „Segesdre mentek kocsival.” A hosszú fehér házban a két lánytestvér fogadta a bolgár katonákat is. „Be akart menni az egyik, de már benn volt a másik katona, ez meg úgy bemérgedt, hogy a puskájából a házuk hátulját megsorozta.” „Aztán elmentek a bolgárokkal, de megtetvesedtek, és kopaszon jöttek vissza.” A háború után férjhez mentek, gyerekeket szültek, és élték a szegény emberek küzdelmes életét.

A tetű nagy gondot jelentett a háborúban. „Az asszonyok állandóan forralták a vizet.” „Minket gyerekeket is féltettek a tetűtől.” „Forró vasalóval égették ki a ruhatűt.”

Gyerekek fölfogták, hogy veszélyes időket élnek. A lányok nem mozdultak a szülők mellől sem a német, sem a bolgár időszakban. „Nem mentünk mi sehova sem, annyira féltünk.” A fiúk tudták, hogy veszélyes amit csinálnak, de érdekes volt. „Tudtuk, hogy nagy a baj, azért óvatosan játszottunk, de gyűjtöttük a puskaport és a kézigránátokat.” „Összeszedtük a lövedékeket, a Hummel gyerekek voltak a parancsnokok, mi meg be voltunk sorozva, tüzet raktunk, körben lehasaltunk pár

méterre, aztán vártuk, hogy lesz a tüzijáték.” „Napraforgószerba paraszat tettünk, rá a töltényt és kilőttük.” „Hidak alatt voltak aknák, miből a robbanószerkezetet már kivették. A gyalogsági aknában vékony fémszálak, mint a drót, voltak, ezeket kipiszkáltuk, és csúzlival kilőttük verébre Szézsakitotta a verebeket is.” „Csárdi Jóska tejesvödörben mentette haza az aknát, fölrobbant és megsérült.” Ilyen játékban halt meg a 7 éves Puskás István.

Talán két, három hétig lehettek itt, van aki azt mondja, hogy hónapokig. Ők is hirtelen szedelőzködtek. „Sietve kiraktak egy deszkára kelyheket, bársony oltárterítőket, katolikus kegytárgyakat. Édesanyám monda nekik, hogy vigyék tovább, ne hagyják itt. A decskiknek, a decskiknek, és már mentek is. Egy olyan búcsújáró templomból hozták, mit a németek szétlőttek, régen tudtam, hogy melyik. (Nagybajomi templomot, és a kutasi református templom tornyát is fölrobbantották) Elvittük a plébániára, ott biztosan benne van a história domusban. Egy helyreállított templomba került a végén.” „Egy nagyon szép hímezett kendőt adtak. Mikor készülődtek, a szekrényből kivették a pántlikákat és összeveszték. Az egyik vinni akarta, a másik azt mondta, hogy kell az itt a decskiknek. Mikor később takarítottam, akkor találtam meg a szekrény lába mögött.”

A környező puszták közül Kaszóról, Szomorúról, Kanizsaberekéről, és az akkor még közigazgatásilag Inkéhez tartozó Darvasról vannak emlékezők. A besorozásokat, az angol repülők támadásait, a német jelenlétet, a leventék, majd a munkaszolgálatosok elhurcolását a szobi részben vettük. Most a front átvonulását tekintjük át.

Szomorút érintette legkevésbé a front.

„Akkor a húsvét március 31-re esett.”

Sem a bombázás, sem bolgárok megszállása, így semmi velejárója nem érintette Szomorút.

„A bombázás nagycsütörtökön volt, a bolgárok nagypénteken jöttek be. Szomorúban legalább is így volt.”

„Csütörtök este hoztak disznót levágni, akkor már nem lehetett Szobba bemenni a bombázás miatt.”

„Nagypéntek reggel az erdő felől, tömött sorokban jöttek a bolgárok, előre tartott puskákkal. Sült a hús, szállt az illata, a főtt tojás is kint az asztalon volt, készültünk húsvétra. A tojásokat kikapkodták, aztán meg sem álltak, mentek tovább.”

Kanizsaberekben végig tartózkodtak németek a pusztán.

„Mikor állt a front, németek is laktak nálunk, ide jártak ki az atádi frontra. Itt nyüzsögtek, jöttek, mentek, cserélődtek, mert sokan megsérültek.”

Hasonló a német kivonulás a szobihoz. „Mikor mentek el a németek, vezették magukkal a lovakat meg a marhákat.”

Nagypénteken történhetett. „Édesanyámmal voltunk otthon, egyszercsak az erdőből, mintha millió vaddisznó csörtetett volna elő, úgy jöttek a

bolgárok, a vörösesbarna ruháikban. Azonnal végeztek apám két kutyájával, mert azok égtelenül ugattak és futkostak. Darvas felől meg 2-3 motorbiciklivel oroszok jöttek. A motorosok sorozatot adtak le. Azonnal lóttek egymásra.”
 „Kanizsaberken túl, a Szentai úton temettek el egy németet.” Nem tudjuk, hogy őt is elvitték Böhönyére, a német katonai temetőbe, vagy még ott van-e.

Mire észrevették, hogy bolgár lövi az orosz, nagyon sok lett a halott. A holttesteket Kaszóba vitték, majd Somogyszobon temették el őket.

Csak keresztül vonultak.

„Azonnal mentek a konyhába, onnan a padlásra németeket kutatva, az elválasztó deszkákat, rotty, betalpalták, a másik, a szomszéd konyhán jöttek ki. Egynek tejfőlös volt a szája.”

Mindenütt a németeket keresték először. Egy éjszakát töltöttek itt, azidő alatt szedték össze, amit találtak. „Apám vadászegyenruhájából lett a gond. Azt gondolták, német egyenruha. Nehezen tisztázta a majorgazda és anyám. Persze elvitték, az órámmal együtt, amit bérmálásra kaptam.”

Itt sem számoltak be erőszakoskodásokról. „A majorgazda 18 éves lánya sem volt akkor olyan elegáns, anyám ruháit hordta.”

Egy éjszakát töltöttek itt „Mi Taranyiekhöz mentünk aludni, egy bolgár tiszt meg hozzánk.”

Csak keresztül vonultak.

„Nem maradtak, mentek tovább, bunkerokat ástak Szentá felé.”

Kaszón nyugodt volt az élet amíg a front nem ért ide. A pusztákon sok embert fölmentetett a herceg. Urivédett, így mondták, kiket a hadkötelezettség alól felmentettek, kire a hercegnek szüksége volt, vagy a tevékenysége a hadserg ellátását, a háborús ipart szolgálta. „Édesapám bognár volt, nem kellett bevonulnia. Magaslezt csináltattak a németek, onnan nézték az oroszokat Szarkástónál.” Hadiiparnak számított akkor a malomipar is. Az elsőéves dohánykertészek is mentesültek a frontszolgálat alól.

A pusztaiak az istentiszteletet háznál tartották. „Witlingerékhez jártunk Istentiszteletre, ide menekült hozzájuk egy diakonissza, Johanna. Fölvoltasott, énekelünk, imádkoztunk.”

A herceg hivatásos tiszt volt, a bolgárok közeledésekor elhagyta a pusztát. „A hercegek először a határszélre mentek, csak utána mentek Németországba.”

Távozott pár intéző, és dazdatiszt is. „Elment a vadászmeister, a mérnök, és Witlingerék is. A közérdész itt maradt.”

„Kaszóban nem volt sok német, azok is a herceg helyére mentek.”

Nagycsütörtökön vonultak ki Kaszóból a németek. „Elvitték a marhákat, elhajtották, az egyik helyett ott hagytak egy idegen vemheset, húsvétra meg is ellett.”

Itt is azonnal elrejtették az értékeiket a kaszóiak. „Kinek mije volt, ezt rejtette,

ásta. Ott maradt egy magyar tiszt, jött, ment, nem törődünk vele. Mindent kifigyelt, és elmondta a bolgároknak, azok meg mindent megtaláltak. Nem maradt semmink. Aztán a tisztet Kanizsabereknél lelőtték a bolgárok. Spicli, azt mondták.” „Nagypénteken levágtuk a disznót, egy részét leástuk, a lesütött húst a kemencében hagytuk. Mind elvitték, a spicli megmutatta.”

A befűrészelt fák egy részét fölrobbantották „Nem volt idejük a németeknek az összes befűrészelt fát fölrobbantani.” „A németek a fákat odarobbantották, ezek meg az erdőn keresztül jöttek.”

A németek után szinte azonnal jöttek a bolgárok. „Göthös lovakon jött két orosz, kérdezték, hogy van-e német. Kinéztünk a ház mögé, és mint az ujjaim, egymás mellett rengeteg bolgár jött. Pillanat alatt ellepték Kaszót.”

Kaszót nem bombázták, de az erdőben még szórtak le bombákat. Nagybördec és Kúvölgynél elágazó útnál van egy vörösfenyő, annak a tövében találatot kapott egy bolgár kiskatona, a fél lábát levitte az akna. Könyörgött a bajtársainak, hogy lőjék le, de hagyták elvérezni. A lábát elásták ott, a holttestet Szobra vitték. Az akna helye még megvan, és a fenyő azóta kétféle ágazva Y alakban nő, mert az akna levitte a csúcsát.” „Az erdőben vannak katonasírok, a régi erdészek is gondozták, mi is, néhol a keresztet is megvannak. A rinyai részen eldőzerolták, mert bolgár. Nem értek vele egyet. Halottnál csak kegyelet van, semmi más. Széna térnek hívják azt a helyet, ott is van egy bolgár sír.”

Azonnal kórházat rendeztek be. „Most nyaktagnak hívják azt a részt, onnan kiküldték a lakókat, ott rendezték be a kórházat. Idehozták a sebesülteket.”

A halottakat egy helyre gyűjtötték. „Ahogy Szob felől bejövünk, volt egy nagy füstölő. Oda hordták a halottakat, keresztben egymásra rakták. Onnan vitték a szobi temetőbe.” „A halottakat Kanizsaberek felől hozták.”

Nem szállásolták be magukat. „A bolgárok kint aludtak a szabad ég alatt. A ruháinkból kapcát repegettek, aztán két óra múlva újabbat.”

Ők is főzni kezdtek azonnal. „Egész éjjel ölték a tyúkokat, kacskákat, marhákat.” „Negyven tehenet lóttek le, nem kérdezték, hogy kié. Negyven bendő száradt a fákon. Úgy főzöcskéztek minden fa alatt, mint most a falunapon.”

Kétórás volt a szabadrablás.

„Az asszonyokat, gyerekeket behajtották az urasági konyhába. Én úgy féltém, hogy remegtem. Édesanyám csak azt nézte, hogy mikor esem össze. Aztán az ajtóban megállt két bolgár, nem jöttek be, és mutatták, hogy kötél kell nekik. Volt ott egy asszonyka, négy gyereke volt, az azonnal összezsuklott az asztalnál. Kérdezték, hogy mi baja van, Marinka néni mondta, hogy azt hitte, hogy fölakasztanak bennünket. A bolgár elnevette magát, a szájával csettingetett, és a kezével

mutatta, hogy a lovakhoz kell a kötél. Két óra múlva engedtek ki bennünket.”

Tulajdonképpen a férfiakat elkülönítették az asszonyoktól, és a saját katonáiktól is, a két óra leteltével nem bántottak senkit. „Nagypénteken a férfiakat összeszedték, behozták Szobba gyalog. Édesanyámmal hoztunk utánuk élelmet. Anyyira sírtam, hogy mikor találkozunk egy tiszttel, ki dzsippel jött, megállt és kérdezte, miért sírok. Mondta, papa estére hazajön. Visszafelé is találkozunk, akkor is azt mondta, hogy a papa este hazajön, de csak másnap jött meg.”

A félelem itt is hajtott ki embereket. Kaszóban az erdőbe menekültek. „Az oroszoktól úgy féltünk, mint az ördögtől, annyira eljlesztettek tőlök.” „Haidickékhoz mentünk, ott volt egy tiszt, azt mondta, vigyáz ránk, ne féljünk. De mi nagyon féltünk. Akármerre akartunk kimenni, mindenütt oroszok voltak. Az erdő közel volt, hát kifutottunk édesanyám és 4-5 lány az erdőbe. Ott virasztottunk, mikor jöttünk be, akkor hajtották a disznókat, az egyik disznó felénk futott, az orosz meg le akarta löni. Jöttünk bejebb, a füstölőnél édesanyám mondta, ne nézz arra, én meg odanézem. Halottak voltak egymás mellett kiterítve, az egyik a karját kinyújtotta, de nem volt meg a kézfeje.”

Valószínű, hogy egy éjszaka után mentek is tovább a bolgárok. „A bolgárok nem maradtak, mentek tovább, az oroszok maradtak.”

A pusztákon nőekkel nem erőszakoskodtak, kilenc emberből egy sem hallott ilyesmit a darvasi tragédián kívül. „A lányok úgy kötötték a fejkendőt, mint mikor a nap elől ellenzőt csinálnak. Nem lehetett látni az arcukat. A katonák levették a kendőket, de nem szemtelenkedtek.”

Az alhadás is szegényebb rétegnek a front átháladása nagy veszteséget jelentett. „Addigra már nem maradt semmink. Ahol a katonatiszt lakott, ott minden megmaradt. Édesapám, mikor megjött, kiállt az eresz alá, és mondta, nem maradt semmink, lőjenek le. Aztán ezt is túléltek.”

A vadállomány is nagyon megsínylette a háborút. „A vad élelem volt a németeknek, bolgároknak, civileknek. Kinek volt puskája, lőtte. Háború után nem hallatszott szarvasbögés a kaszói erdőben.”

Darvason a német jelenlétről már beszámoltunk. A bolgárok nagypénteken lepték el a falut. „Utcaszélességben jöttek a bolgárok, délután három óra körül Rinyapuszta felől. Először lovasok jöttek, aztán harcokcsik, árkon, bokron keresztül. Hihetetlen, hogy mekkora fákat döntöttek ki. Egy, két harcokcsi megállt. Lóttek a németek után, keresztül az erdőn.” „Nálunk a dombon állították föl a géppuskaállást, lövegekkel lóttek a németek után.” Darvason kevés német tartózkodott, de a Margit-vonalat állandóan őrizték.

Az ideiglenes kórházat azonnal fölállították. „A kórházat a Törekiék házában rendezték be. Kellott menni halottakat összeszedni, nem volt sok. A

sebesültek voltak sokan. Saját orvosuk és ápolójuk volt."

Ők is rögtön nekiláttak főzni. „A tyúkólunk előtt állították föl a kondérukat, ott pucolták, pörzsölték a tyúkokat, kacskákat, libákat. Mikor elmentek, két döglött libát találtunk a sok toll alatt."

Darvason lovakat vittek el „Gidizer bácsi az I. Világháborúban orosz hadifogoly volt. Azt mondta, ez olyan nép, hogy adják a lovakat majd, nem viszik. Láttuk, hogy vezetik ki a két lovat. Mondta apám, „A sógornak már adják a lovakat, aztán a mienket is vitték.” „Elvitték a két lovat, a szekeret még lóherével is meg kellett rakni."

Nem beszéltek olyan módszeres szabadrablásról, mint Somogyiszobon, de itt is volt. „Volt egy főlánytató tetejű sülötünk, elvitték cakkostól, pakkostól. Benne volt a hat gyerek ruhája.” „A tanítót, Klespiak Jenőt és édesapámat két lovas bevezette az erdőbe Lepleg felé. Hogy a kapitányságra kell menniük, ostorral még rájuk is ütöttek. A tanító úr tudott egy kicsit oroszul, mondta, -Te, Pali, ha beérünk az erdőbe, minket lelőnek. De jött egy harmadik lovas, tanácskoztak, aztán elvették az iratokat, édesapám zsebében voltak a karikagyűrűk és az én fülbevalóm, azt odaadták, akkor elengedték őket. Mondta is az édesapám, mikor visszajött, veszek neked másikat. Azóta is azt a fülbevalót hordom."

Vegyesen mondanak egyszer bolgárt, egyszer orosz katonát. Mindenesetre elszállásolták magukat. „Két szobában voltak az oroszok, egyben mi. Édesapám tudott németül, mert volt az I. Világháborúban, az egyik orosz tiszt is tudott. Azt mondták, legyünk nyudodtan, nem engednek be senkit. Ki is tessékelték, aki jött.” „Nálunk több katona is lakott, az egyiket csak úgy hívtuk, a Ruszki Jancsi., az mindig játszott velünk. Azt mondta, ha vele vagyunk, akkor jó helyen vagyunk."

A lányok itt is elbújtak. „Mentek be a szekrény mögé, ami a sarokra volt fordítva, és mutatták: psz!” Két napig voltak Darvason. „2x24 órát voltak itt."

Wirtné haláláról sokan beszéltek, többen a közeli pusztákról, Szobról is azt mondták, hogy a „németek agyonverték egy asszonyt, mikor a kisbabát szoptatta, valami rádió miatt”. Egy kaszói a bolgárokat nevezte meg. „Főlkasztották a bolgárok.” Hitelesen a második feleség, és a darvasiak tudják elmondani a tragédiát. „ Nagypénteken jöttek be a bolgárok, szombaton reggel sírtak a marhák, arra figyeltek fel a szomszédok. Benéztek az ablakon, és látták, hogy az asztal fölött lóg az asszony, behajlítva a lába. Édesanyám hozta el a csecsemőt, más nem akarta magához venni, mert félték. Nem aludtunk két éjjel, mert nem tudtunk inni üvegből."

Wirth néni, a második feleség így hallotta a férjétől: „Valami jelentés mehetett, sunyi beszéd, és az irgység is ok lehetett, mindenesetre valaki bejelentette a bolgároknak, hogy a darvasi levették ide jártak gyűlésezni. Részegek voltak a katonák, akik ide bejöttek. A papa azt

mondta, hogy az egész családot ki akarták irtani. A kislány akkor volt 25 napos, a legidősebb gyerek kezét úgy kicsavarták, hogy 2 év múlva, mikor idekerültem Becsehelyről, még mindig kötözni kellett. A papára puskát fogtak, de papa a Feri gyerekekkel kimenekült, Bolhásig kellett menniük, míg a katonák följebbvalóit megtalálták. A Jóska ujját levágták, az asszonyt meg fejbe ütötté, minden csupa vér volt. Utána felhúzták a gerendára, hogy úgy tűnjön, mintha a papa tette volna. Mire a papa hazaért a gyerekekkel, már el is temették az asszonyt. Beletették a bolgárok a nagypapa szekrényébe, a falusiakkal ásatták meg a sírt a temető sáncában, így temették el. Újra akartuk temettetni, de aztán nem háborgattuk, nyugodjon háborgatás nélkül, de megszentelttük a sírt. Mindig szépen, becsülettel ápoltam. A papa is mellette van már."

Két nap után elmentek a katonák. „Nálunk maradt egyedül 2-3 hétig egy katona. Itt fogott egy lovat, azt etetgette a szénánkkal. Anyám megsajnálta, kínálta étellel, de nem ette meg, inkább egy nagy fazékban főzött a kromplinkból magának. Alulra a krumplit tette, tetejére meg a ruhát, így mosta. Aztán eltelet tetűvel. A műhely előtt szokott üldögélni a papámmal. Valaki biztos jelentette, a saját csapata vitte el végül."

A többi pusztáról vagy nincs, vagy kevés az információknak, megszállásokat és a front átvonulását hasonlóan beszéltek el.

„**Mihályfán** is volt pár német, kik itt tanyáztak, kocsival mentek Kúvölgy felé."

„**Barátiban** is voltak németek, különösebb eseményről nincs tudomásunk. Az erdészek azt mesélték, hogy az erdőirtásnál a fában rengeteg vasdarab, szilánk volt, ami erős tűzharcra utal.

„**Bélaháza pusztán**, Atád és Szabás között, már csak a helye van meg, 80 ember lakott. A németek keresztül vonultak, ettek, ittak és mentek tovább. Jöttek a bolgárok, azt hitték, hogy németek vannak a bunkerban, ahol az egész pusztá szinte elbújt. Fől akarták robbantani. Ki kellett jönni, és menni a zuhogó esőben Szabás, Kisbajom, Gige felé, keresztül a tűzvonalban. Az egyik innen, a másik onnan lőtt. Pajtában, szénán aludtunk. Sok volt a sebesült. Éjjel egy pajta falát kibontották, onnan folyt ki a véres víz, az volt a kórház, szükségéből."

„**Inkeleplegen** is annyi bolgár katona volt, hogy az a száz pusztai elveszett a sok katona között. Mi Segesdre menekültünk, a katonák is elmentek másnap. A Hobok János bácsi apja mondta, menjünk haza, mert üres a pusztá. Csak egy élőlény volt, egy sérült ló. A konyhában az edények leverve, a búza, rozs, kukorica, bab egy kupacba összeborogtatva."

Somogyiszob még könnyen átvészelt a háborút. Tisztelet, és köszönet az olyan embereknek, mint Hosszú József jegyző úr, Pálfi bíró és az apáknak, anyáknak, nagyanyáknak, kik magukat tették ki veszélynek, hogy szeretteiket mentseék. Nem történtek itt olyan kegyetlenkedések,

mint Gyékényesen. „Nagyszombaton kihajtottak a lakásból, és két tűz között kellett menni gyalog. Ahogy ment a menet a gyékényesi papot, Martin-Terics Pált, és egy atádi papot kiállítottak a bolgárok, és lelőtték. A bátyám 5 éves kislányát az apja karjában lötték meg, nem tudni orosz, vagy német golyó volt-e. Nem engedték eltemetni, az erdőben kellett hagyni, és menni tovább. A két nagymama ment érte három nap múlva, és hozták el sráglában. A horvát Goláig hajtottak bennünket. Ott a községházba tereltek. Egész éjjel vitték a lányokat ki. A nővéremet is megfogták, de az félelmében elájult, azt hitték meghalt, így visszalökték. Utána házaknál helyeztek el mindenkit, és már nem történtek hasonló dolgok."

A háború a Szövetségesek győzelmével véget ért. Már Jaltában eldőlt, hogy mi a szovjet érdekszférába fogunk tartozni. Az oroszok rendfenntartó erői itt maradtak. A következő számunkban innen folytatjuk az 56-os forradalomig.

A gyűjtőmunka márciusban kezdődött, és még sokáig fog tartani. Cél, hogy Szob történetét a még emlékezők elbeszélése alapján megörökítsük, és minden I, és II. Világháborút megjárt katonáról legyen emlékezés, ehhez az olvasók segítségét is kérem.

Tel: 82/445 106, e-mail cím: spanicskata@mail.nagyatad.hu

Spanics Katalin

Emlékezők voltak: Antalfi József, Antalics Miklós, Antalics Zsuzsanna, Bálint Béla, Birkás József, Bohár Lajosné, Bútor Magdolna, Csiszár József, Csór Lajos, Csór Lajosné, Dergecz Jánosné, Diseri Józsefné, Eller János, Farkas Jánosné, Fazakas József, Fehér Lajos, Hohe Nándorné, Hóka József, Hóka Józsefné, Horváth László, Hosszú László, Hosszú Sándorné, Kis (Torma) István, Kiss Istvánné, Kiss István, Kisgyura Irén, Kisgyura Józsefné, Kisillés Sándorné, Kovács János, Kovács Jánosné, Lábodi Viktor, Lőczy Jánosné, Novák Lajosné, Mészáros Ferencné, Mezei Zsuzsanna, Mocz András, Molnár Jánosné, Orbán István, Sámóczy Józsefné, Szalai László, Szecsödi Istvánné, Szüre József, Szüre Józsefné, Veszner József, Veszner Józsefné, Wirth Ferencné, Zsilinszki József, Zsilinszki Józsefné

Három visszajelzés érkezett a múltori számunkhoz, melyben a nyilasok monogramjában felismerni vélték hozzátartozójukat. Az A hozzátartozója, azt mondta, hogy Á nem volt nyilas. Egy híd folrobbantásának segédletével vádolták, ezért menekült el. A másik család nem tudja elhinni, hogy N miben vett részt, mert szelid, tartozkodó embernek ismerték. A harmadik, SZ hozzátartozója közölte, hogy Sz 16 éves volt akkor, majd a németek elvitték, és amerikai fenhatóságú hadifogolytáborban volt Lengyelországban.

Nem szándék bárki bántása, ezért a
következőkben csak kezdőbetűvel jelöljük
a helyi politikai résztvevőket, kivéve, kik
közszereplők voltak. (s.)